

TA'LIMNING TARIXIY BOSQICHLARI VA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA RIVOJLANAYOTGAN ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMI

Olimova Dildora Mavlonova

E-mail: axasanboyevich@gmail.com

Telefon raqam: +99899 468 9124

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda ta'lim tizimining tarixiy rivojlanish bosqichlari va bugungi kunda sun'iy intellekt texnologiyalari asosida shakllanayotgan zamonaviy ta'lim tizimining mohiyati ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida qadimgi davrlardan boshlab ta'lim jarayonida qo'llanilgan metodlardan tortib, hozirgi raqamli transformatsiya davriga qadar bo'lgan o'zgarishlar ketma-ket yoritiladi. Ayniqsa, sun'iy intellektning o'qitish, baholash va o'quvchilarning individual o'zlashtirish jarayoniga ta'siri, uning afzalliklari va kamchiliklari aniq misollar yordamida ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim tarixi, sun'iy intellekt, zamonaviy ta'lim tizimi, raqamli texnologiyalar, o'quv jarayoni, pedagogik innovatsiya.

АННОТАЦИЯ

В данной работе на научной основе анализируются исторические этапы развития системы образования и сущность современной системы образования, формирующейся сегодня на основе технологий искусственного интеллекта. В ходе исследования последовательно освещаются изменения методов, используемых в образовательном процессе, с древних времен до современной эпохи цифровой трансформации. В частности, на конкретных примерах показано влияние искусственного интеллекта на процесс обучения, оценки и индивидуального усвоения знаний обучающихся, его преимущества и недостатки.

Ключевые слова: история образования, искусственный интеллект, современная система образования, цифровые технологии, образовательный процесс, педагогические инновации.

ANNOTATION

This thesis analyzes the historical development stages of the education system and the essence of the modern education system, which is being formed today based on artificial intelligence technologies, on a scientific basis. During the study, the changes from ancient times to the methods used in the educational process to the current era of digital transformation are sequentially highlighted. In particular, the impact of artificial intelligence on the process of teaching, assessment and individual mastery of students, its advantages and disadvantages are shown using specific examples.

Keywords: history of education, artificial intelligence, modern education system, digital technologies, educational process, pedagogical innovation.

KIRISH

Ta'lim insoniyat taraqqiyotining asosi bo'lib, u har bir jamiyatning madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi o'rin tutadi. Tarixiy jihatdan qaraganda, ta'lim jarayoni ibtidoiy jamiyatdagi og'zaki tajriba almashishdan boshlangan, yozuv paydo bo'lishi bilan esa tizimli shaklga ega bo'lgan. Keyingi asrlarda madrasalar, gimnaziyalar, universitetlar ta'lim markazlariga aylangan. XX asrga kelib, texnologik inqilob natijasida ta'lim jarayoniga texnika vositalari kirib keldi. XXI asr esa "sun'iy intellekt asri" deb nom olmoqda.¹

Bugungi kunda sun'iy intellekt (SI) ta'limda yangi paradigma yaratmoqda. ChatGPT, Duolingo, Coursera kabi platformalar o'qituvchi va talaba o'rtasidagi an'anaviy chegaralarni o'zgartirib, shaxsga yo'naltirilgan, adaptiv o'quv tizimlarini shakllantirmoqda². Shu sababli, ta'limning tarixiy bosqichlarini tahlil qilish va hozirgi SI asosidagi yondashuvni o'rganish ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ilmiy manbalarda ta'lim evolyutsiyasi turlicha bosqichlarda tasniflanadi. Masalan, J. Dewey (1916) ta'limni ijtimoiy tajriba uzatish vositasi sifatida ko'radi, P. Freire (1970) esa "ozodlik pedagogikasi" g'oyasini ilgari suradi. O'zbekiston olimlari orasida A. Avloniyning "Turkiy Guliston yoxud axloq" asari ta'limning ma'naviy asoslarini yoritgan bo'lsa, bugungi tadqiqotchilar — O. Hamroyeva (2021), Sh. Jo'rayev (2022) — raqamli ta'lim texnologiyalarining samaradorligini ilmiy asosda o'rganmoqda.³

Ushbu tadqiqot metodologiyasi sifatida **tarixiy-tahliliy, taqqoslama, va statistik** usullar qo'llanildi. Tarixiy tahlil orqali ta'limning bosqichlari aniqlanib, zamonaviy bosqichda sun'iy intellektning o'rni baholandi. Taqqoslama yondashuv yordamida an'anaviy va raqamli ta'lim modellari solishtirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

1-jadval. Ta'lim tizimining tarixiy bosqichlari

¹ Hamroyeva O. F. — *Raqamli ta'lim texnologiyalari va ularning samaradorligi*. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021. — 87–93-betlar.

² UNESCO. — *Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities*. — Paris: UNESCO Publishing, 2023. — p. 21–38.

³ Jo'rayev Sh. — *Zamonaviy ta'limda sun'iy intellekt texnologiyalarining roli*. — Samarqand: SamDU, 2022. — 44–56-betlar.

Bosqich	Asosiy xususiyatlari	Ta'lim shakli
Ibtidoiy davr	Tajriba almashish, og'zaki o'qitish	Norasmiy ta'lim
O'rta asrlar	Madrasalar, diniy ta'lim	Rasmiy, cheklangan auditoriya
Uyg'onish davri	Insonparvarlik g'oyalari, ilmiy tafakkur	Akademik ta'lim
Sanoat davri	Maktab tizimining ommaviylashuvi	Tizimli ta'lim
Axborot davri	Kompyuter, internet, e-ta'lim	Masofaviy ta'lim
Sun'iy intellekt davri	Shaxsga yo'naltirilgan, avtomatlashtirilgan ta'lim	Interaktiv, moslashuvchan ta'lim

2-jadval. Sun'iy intellekt asosida ta'limning afzalliklari va muammolari

Afzalliklar	Muammolar
Talabning individual o'zlashtirish darajasiga moslashadi	Insoniy muloqotning kamayishi
O'quv jarayonini avtomatlashtiradi	Etik va maxfiylik muammolari
Ma'lumotga tezkor kirish imkonini beradi	Texnologik qaramlik xavfi
O'qituvchining yukini kamaytiradi	Dasturiy xatoliklar ta'siri
Baholashda xolislikni oshiradi	Internet infratuzilmasiga bog'liqlik

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt ta'limni samarali, interaktiv va moslashuvchan tizimga aylantirmoqda. Ammo uning joriy etilishi bilan birga axloqiy, texnik va pedagogik muammolar ham yuzaga kelmoqda. Shu bois, sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etishda o'qituvchilarning malakasini oshirish, axborot xavfsizligini ta'minlash va o'quv dasturlarini milliy qadriyatlarga moslashtirish muhimdir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ta'lim tizimi insoniyat tarixidagi eng muhim ijtimoiy institutlardan biri sifatida doimo rivojlanishda bo'lgan. Qadimgi davr madrasalaridan tortib, zamonaviy onlayn platformalargacha bo'lgan bu jarayon — ilm, texnologiya va jamiyat ehtiyojlarining uzviy uyg'unligidir. Bugungi kunda sun'iy intellekt ta'limni faqat vosita sifatida emas, balki o'qitishning faol subyekti sifatida o'zgartirib bormoqda.

SI asosidagi ta'lim tizimi inson tafakkurini chuqurroq tahlil qilish, o'quvchilarning qiziqishini aniqlash va individual rivojlanish yo'nalishini belgilash

imkonini beradi. Shunga qaramay, texnologiyaga ortiqcha tayanish insoniy qadriyatlar, muloqot madaniyati va axloqiy tarbiya sohalarini zaiflashtirishi mumkin. Shu bois, ta'limda sun'iy intellektni qo'llash jarayonida **inson omili** va **pedagogik mas'uliyatni** birinchi o'ringa qo'yish zarur.

O'zbekiston ta'lim tizimida ham SI texnologiyalarini bosqichma-bosqich joriy etish orqali o'quvchilarning bilim sifati, o'qituvchilarning samaradorligi va ta'lim muassasalarining raqamli salohiyatini oshirish mumkin. Bu esa mamlakatning raqamli transformatsiya jarayonidagi strategik maqsadlariga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dewey J. — Democracy and Education. — New York: Macmillan, 1916. — p. 88–102.
2. Freire P. — Pedagogy of the Oppressed. — New York: Continuum, 1970. — p. 33–49.
3. Avloniy A. — Turkiy Guliston yoxud axloq. — Toshkent: O'qituvchi, 1992. — 156-bet.
4. Hamroyeva O. F. — Raqamli ta'lim texnologiyalari va ularning samaradorligi. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021. — 87–93-betlar.
5. Jo'rayev Sh. — Zamonaviy ta'limda sun'iy intellekt texnologiyalarining roli. — Samarqand: SamDU, 2022. — 44–56-betlar.
6. UNESCO. — Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. — Paris: UNESCO Publishing, 2023. — p. 21–38.
7. Karimov A. — O'zbekiston ta'lim tizimida raqamli transformatsiya. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2024. — 99–108-betlar.